

Sigida

24

Sidabana

Banakise don min te se ka ye je na ni mikwosikopu te. Sidabana ye bana ye bana min be don dɔni dɔni banakise sɔɔlen kɔ. Bi don in na, sidabanakise be dije fan bee.

Sidabana be ke sababu ye ka fari dese ka banaw kele. Bana werew ka teli ka sidato mine joona, i n'a fo kwoboli, disidimi, swgswgwninje walima kanseri. Bana suguya bee be se ka sidato faga ka a sababu ke fari te se ka bana si kele.

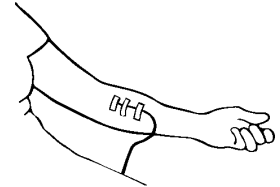
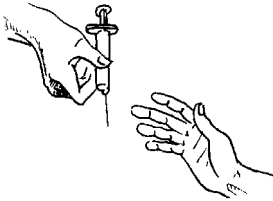
Sidabana be sɔɔ ni sidato joli, a lawaji walima ni a musoyaji donna mɔgo were joli la. Sida be sɔɔ:

Sidato fe kafowkɔnya, o ye sida sɔɔsira telimanba do ye.

Pikirikelan ni lamu walima bolokoliminen, ni olu banakise ma faga, o be se ka sidabana yelema mɔgo la.

Den be sidabana sɔɔ ba fe kwomaya waati, jiginni walima sindi senfe. (A ye gafe je 509 laje walasa ka kunnafoni caman sɔɔ yeretangacogo kan sidabana ma nin sira kofɔlen ninnu fe.)

Sidato joli keli mɔgo la ka a sɔɔ a ma segesege ni sidabanakise te joli la.

Sidabana te sɔɔ magawkwonna gasan fe: O la, sika te a la ko mɔgow be se ka u tege don sidato bolo, ka tulonge a fe, ka dumunike a fe walima ka baarake fe. Sidabana te se ka sɔɔ dumuni, ji, fenpenamaniw, jegenw walima foroba jifilenw fe. O la nafa te a la ka banabagato mabɔ mɔgo tw la. Ni aw ye gafe je 511 ka ladilikanw bato, aw be se ka sidato ladon.

Nin nafa ka bon: Mɔgo be se ka sidabana sɔɔ mɔgo fe ka a sɔɔ a yecogo la bana te a la. Sidabanakise be se ka don mɔgo joli la ka kalo caman walima san caman ke ka a sɔɔ a bana taamasijne kunfɔlw ma ye, nka o waati kwɔ, o tigi be se ka banakise yelema mɔgo were la kafowkɔnya senfe walima pikiribije fe. Sira kelen min be se ka a to a ka dɔn ko sida te aw la, o de ye jolisegesegye ye. Sidabanakise be mɔgo min joli la, a be fo o ma tubabukan na ko seropozitif (séropositif).

Sidabanakise taamasijew

A damine na, bana taamasijew caman te bange, wa sidabana taamasijew kecogo te kelen ye mɔgɔw la. A ka ca a la bana werew de taamasijew be bange, dimi te minnu na, wa fana u be men senna.

Ni o taamasijew suguya caman banger a mɔgɔ min na ani ka a bana, o be se ka ke sida ye (nka jolisegege de be se ka a to a ko tije ka don):

- A tigi fanga be ban ka taa a fe;
- Kɔnɔboli banbali be a tigi mine, min be se ka teme kalo kan, ani min be to taa ni ka segin na;
- Farigan min be men ka teme kalo kan, tuma dow la nene be a tigi mine walina a be wɔsi sufe.

Taamasijew kelen walima a caman be se ka ye mɔgɔ la:

- Sɔgɔsɔgɔ gelen min ka ca ni kalo kelen ye;
- Dakɔnɔjoli min sababu ye safa ye (aw ye gafe ne 362 laje);
- Genegene be se ka bo fari fan bee (aw ye gafe ne 142 laje);
- Fari yɔɔ dow be bilenbilen, nka dimi t'u la;
- Kurukuruw ni joliw, minnu be bonya ka taa a fe wa furakeli te u keneya, kerengerennanya la a minnu be bo dogoyɔɔw ni bobara la;
- A tigi segennen don tuma bee;
- Sɔgɔsɔgɔninje (aw ye gafe ne 291 laje) ni fari kalankalanni banbali (kaba, ne 324) ka teli ka sidato mine.

Farafinna a be fo sida ma ko fasalibana barisa ni a bana juguyara cogoya do la, banabagato be fasa. Mali la dow be sida wele ko **siban** walima **sidan** ka sababu ke ko sida ye bana keneyabali ye.

A furakecogo

Tubabufura fara farafinfura kan, fura ma se ka sɔɔ min be sida furake folo. Nka fura werew be se ka di sidato ma walasa u fari ka se ka bana towe kele. O fura ninnu be wele ko anti eretorowiro (*antiretroviraux*), wa o fura ninnu be ke sababu ye sidato keneman ka to ani ka men si la ka bana to a la (aw ye gafe ne 600 laje).

Bana werew be sidabanakisetow segen, o de kama u caman be kotirimokizazoli (*cotrimoxazole*) ta don o don walasa ka o banaw kunben (aw ye gafe ne 531 laje). Aw be aw jija ka bana bee furake:

- Ni kɔnɔboli don, aw be keneyaji min (aw ye gafe ne 255 laje).
- Ni safa don, aw be wiyole d zantiyani (*violet de gentiane*), nisitatini (*nystatine*) walima mikonazoli (*miconazole*) ta (aw ye gafe ne 362 ni 551 laje).
- Ni kurukuruw don, aw be asidi tirikulo-ro-asetiki (*acide Trichloroacétique*) walima podofilini (*podophylline*) ta (aw ye gafe ne 556 laje).

- Ni farigan don, aw be ji caman min, ka aspirini (aspirine) walima asetaminofeni (acétaminophène) ta ani ka fini su ji la ka o da aw fari kan walasa ka fari suman (aw ye gafe 289 laje).
- Ni sɔgɔsɔgɔ don, aw be ji caman min wa ni disidimi don, aw be banakisefagalan ta (aw ye gafe 274 laje).
- Ni sɔgɔsɔgɔ walima farigan temena dɔgɔkun kelen kan, aw be taa dɔgɔtɔrɔso la walasa ka ladilikanw sɔrɔ ani ka sɔgɔsɔgɔninjefura sɔrɔ barisa nin bana ninnu ka teli ka sidatɔ mine (aw ye gafe 291 laje).
- Ni ɲɛɲɛ walima kurukuru don, aw be ɲɛɲɛfuraw ta (antihistaminiques, seben ɲɛ 579) ani ka banamisenw furake (seben ɲɛ 329).
- Aw be joli beɛ furake (aw ye gafe ɲɛ 508 laje).
- Fari kalankalan don, aw be gafe ɲɛ 324 laje.

Aw ka keneya sabbaticogo dɔ fana ye dumuni nafama dunny ye (aw ye sigida 11 laje); ka dɔɔ ni sigareti ni a ɲɔgɔnnaw dɔrɔgu beɛ ye ka u to yen; ka tila ka aw lafiɲɛ ani ka sunɔgɔ ka ɲɛ, o beɛ kɔ ka Fugulan Nafama don kafɔɲɔgɔnyaw waatiw la.

Kun te a la ka sidatɔw bila ka da u kelen na. U wolo walima u ninakilitɔ te se ka sida lase mɔgɔ were ma. Nka farigan juguman, kɔnɔboli walima bana were be mɔgɔ minnu na, olu ka kan ni furakeli kerɛnkerɛnnen ye. A tigi somɔgɔw ni a teriw be se ka a demɛ ni hakilisigi kumaw ye, min be a to u fari be sidabana kun.

Yɛɛtangacogo sidabana ma

Hali bi, kunbenfura fosi ma sɔrɔ sidabana la.

Sidabana yelemali kafɔɲɔgɔnya senfɛ, o be se ka bali cogodi?

- Ka dan kafɔɲɔgɔn kelen ma, ani ka tilen i kafɔɲɔgɔn ye.
- Ka waleyaw ke kafɔɲɔgɔnya waati, faratiba te waleya minnu na (aw ye gafe ɲɛ 433 laje). Fugulan nafama donni be sidabana yelemali farati dɔgɔya.
- Ni dilannabana dɔ be aw la, aw be o furake jona.

Sidabana sɔrɔli minɛn nɔgɔlenw ni joli fɛ, o kunbɛncogo:

- Aw kana sɔn pikiri ka ke aw la ni aw dalen te a la ko pikirikeminɛnw banakisɛ fagalen don. Keneyabaarakelaw man kan ka biɲɛ kelen ke ka mɔgɔ fila sɔgɔ abada ka sɔrɔ u ma a tobi ka a banakisɛw faga (aw ye gafe ɲɛ 126 laje).
- Aw kana dɔrɔgu pikiri ke aw yere la. Ni aw ma ɲɛ a kɔ, aw ni mɔgɔ kana je biɲɛ kelen na, foni o ye a sɔrɔ aw ye a ko ni jawɛliji ye, walima ka a tobi jikalan na miniti 20 (mugan) ɲɔgɔn;

- Aw kana aw kunw di ni lamu kelen ye;
- Aw ka da a la ko bolokoliminew, tulosogobijew, dasusubijew ani ladalako werew keminen banakisew fagalen don;
- Aw kana son joli segesegebali ka ke aw la, walima aw be aw balima wala aw teri do joli ke aw la, aw dalen don a la ko sidabanakise te min joli la (nka, o don ka gelen ni a ma jolisegesegeke).
- Ni aw be mogo do joli furake walima ka a farilaji josi, aw be aw jija ka gan walima mana don aw tege la.

Sidabana yelemali den na ba fe, o kunbencogo

Ni sidabana be musokomoma na, a ka kan ka a don ko a be se ka a yelemali den na. Walasa ka kunnafoniw soro sidabana yelemacogo la den fe, aw ye gafe ne 600 laje.

Musow ni baw ka keneya

Komomaya

Komomaya te ba ka sidabana juguya, nka geleyabaw be se ka ye komomaya waati ni sidabana be ba la. A be se ka:

- Kono tipe (den ni ni te wolo);
- Banamisenniw soro komomaya kofe, bana minnu keneya man di;
- Jigin ka soro a waati ma se, walima ka den banabagato wolo.

Nin geleya bee donnen ko, a ka di muso sidato caman ye ka kono ta ani ka den soro.

Ni muso b'a fe ka kono ta, nka a te a don ni sidabana be a kafogogon na, u fila bee ka kan ka taa dogotogoso la ka u joli segesege. Ni u te se ka o ke, muso be se ka ni waleya minnu ke walasa ka sidabanakise yelemali farati dogoya:

- Ka kafogogonya ke a ka kono ta waatiw la (aw ye gafe ne 439 laje). Waati towa la, a be fugulan nafama don walima ka waleya werew ke, farati te waleya minnu na.
- A kana kafogogonya ke abada ni dilannabana yelemata do taamasijne be a la

Musokomoma bee ka kan ka u joli la CD4 segesege ka bana kekelanw jateminne. Ni CD4 hake ma 350 bo, a ka kan ka furakeli kerengerennen do damine, a be fo min ma ko 'ARV' a yere ka keneya koson. Ni a komoma don ani sidabana be a la, a ka fisa a ka a janto a yere la – ka dumuni dafalenw dun, ka bana towa kunben ani ka u furake (i n'a fo sumayabana) ani ka a jini ka sidabana furake.

Den minnu sorola k'a soro sidabana be u baw la, ni o denw bananenba don kabini u bange waati la, a be se ka ke sidabanakise b'u joli la. A' ka kan ka teliya ka taa ni u ye dogotogoso la k'u furake.

A ka kan muso kelen kelen bee ye ka a ka komomaya ni kono ta waati latige.

ARV furakeli be ba lakana ani ka den ka keneya sabati.

Den be se ka bana sɔɔ ka a to denso la, jiginni walima sinji dili senfe. Ni furakeli te, den 3 o den 3, den 1 be sidabana sɔɔ. Fura kerɛnkerɛnnenw (ARV) be se ka ba lakana ani ka den ka sidabana sɔɔli sababu dɔɔya. Aw be fura ninnu tacogo kunnafoni jini keneyabaarakela dɔ fe, min ka kalan nesinnen don den ni ba ce sidabana yelemali ma kɔɔmaya ni jiginni waati.

Hali ni sidabana be ba la, den be se ka bana keɛlanw sɔɔ a fe, nka a ma teli ka banakise yeɛma a la. Ni sidabanakise segesegeli kera, a bena ye ko a be den na ka da a kan ba ka banakeɛlanw be to den joli la fo kalo 18. O kɔfe, ba ka banakeɛlanw be tunu ka bɔ den joli la, o la, ni sidabanakise ma to joli la, sidabana tena ye den na. Yɔɔ dɔw la, den joli be segesege ko kura a dɔɔkun 6 ka a laje ni sidabana te a la.

Jiginni

Den ka bana caman be sɔɔ jiginni de senfe. ARV furaw tali ka kɔn jiginni ne walima jiginni kɔfe, o be se ka ba ni den fila be lakana. Bana ka teli ka yeɛma ni ji be bɔra den kan leri 4 ka kɔn jiginni ne, walima ni muso joginna ani ni joli ni musoyalaji dɔw sera den ma jiginni senfe.

Banamisenniw be se ka juguya jiginni kɔfe ni sidabana be ba la. O la aw ka kan ka taa dɔɔtɔɔso la joona.

Sinji dili

Den be se ka sidabana sɔɔ ba sinji fe. A yelemali ka teli ni bana kelen kura don ka ba mine walima ni bana juguman don. Waleya dɔw be yen, muso sidatɔw be se ka minnu ke walasa bana kana yeɛma den fe:

- Ka ARV furaw ta walasa ka ba ni den lakana (aw ye gafe ne 600 laje);
- Ni den be sin min, ba ka kan ka a ke cogo be la a sinnukun kana perɛnperɛn ani ka joli bɔ a la (aw ye gafe ne 421 laje). Ni aw ye o taamasije dɔ ye aw la, aw be aw jija ka taa dɔɔtɔɔso la;
- Ni aw ye joli walima safa ye den da kɔɔ, aw be o furake joona (aw ye gafe ne 327 laje);
- Aw be kɔɔ werew di den ma, i n'a fɔ dennɔɔ (nɔɔmugu min dilannen don denw kama), aw be se ka o ke fo waati jan n'aw be se ka saniya matarafa.

Yɔɔ caman na, kɔɔboli ni balodese ka teli ka denw mine ka a sababu ke ji nɔɔgolenw ye. Olu farati ka bon den ma ka teme sidabana kan u kalo 6 fɔl kɔɔ. O kosɔn a ka fisa sidatɔ ka sin di a den ma. Kalo 6 kɔfe, aw be dumuni werew fara sinji kan ani ka den dabɔ a kalo 12 ni a se be aw ye ka a balo ka ne (aw ye gafe ne 203 laje). Den dabɔli be se ka men senna tile 3 fo dɔɔkun 3.

Ka ɲaniya siri den baloli la sinji la

Keneyabaarakela min ka baara ye denyerɛniw balocogo ye ani ka banaw kunben, u be minnu sɔɔ u baw fe, o tigi be se ka musokɔnɔma deme ka nin jateminew ke:

- Yala sigida la, banamisenniw ni kɔnɔbolibana walima balodese be denmisenniw mine ka caya fo ka se u fagali ma wa? Ni o ye tije ye, sinji be se ka ke o kelefuraw la puman ye.
- Sidabanafura be sɔɔ sigida la wa? o be a to denba sidatɔ be se ka sin di den ma.
- Nɔnɔ walima dennɔnɔ saniyalen nafama be sɔɔ sigida la wa? Denba mako bɛna jɔ nɔnɔ na kalo 6 kɔnɔ fo ka se kalo 12 ma, o dun musaka ka bon. Aw ka kan ka aw dege den ka dumuni dilancogo puman ni a dili la den ma, o la aw mako bɛna jɔ ji sanuman wulilen ani minenw na. Bagan nɔnɔw tɛ se ka den nafa, o kama aw kana u di den ma fo ni aw desera. Aw be vitamini ni sukaro ani jisanuman fara a kan. Aw bɛna nɔnɔ dicogo min matarafa, aw be o kunnafoni jini keneyabaarakela dɔ fe walima aw ka gafe ɲe 203 laje.

Sidabanakise tigilamɔɔ walima sidatɔ ladoncogo

Aw be se ka sidatɔ furake ka a sɔɔ a ma degun lase aw ma.

Sidabanakisetigilamɔɔ ni sidatɔw ka kan ka ladon damu ni hakilisigi kɔnɔ. U mako be deme na fana ka se ka balo puman ni fura sɔɔ.

Ni farigan juguman ni kɔnɔboli walima farifanbɛedimi be u la, o be a jira ko u mako be deme na saniyako ta fanfe. A ka ca a la, an be se ka o deme don u ye ka a sɔɔ a ma baasi lase an ma. Walasa ka sidabana bali ka jensen, aw kana ɲine:

- Ko joli, joginda, banakɔtaa jolima walima fɔnɔnɔ jolima, o fen ninnu be se ka ke sidabanakise jensenni sababu ye. Walasa aw kana maga banabagato farilajiw la, aw be gan walima manaforo ko don aw bolo la ani ka to ka aw tege ko tuma ni tuma.
- Finiw, dara ni seriwiyeti nɔɔɔlenw walima u jolimaw ka kan ka ladilan ni yere kɔlɔsi ye. Aw be u ko jikalan na ni safine ye walima aw ka u ko ni jaweliji ye. Aw kana o finiw ni sokɔnɔfinitɔw ko kɔnɔn fe.

Ni bana sera yɔɔ dɔ ma, an tɛ se ka fen ke tuguni walasa ka sidatɔ furake. A tigi somɔɔw ni a teriw be se ka a deme ni hakilisigikumaw ye sani a ka saya don cɛ (a ye gafe ɲe 496 laje).

